

Design vzdělávacího procesu, 4. duben 2016

PEDAGOGICKÉ TEORIE A PŘÍSTUPY

PEDAGOGICKÉ PŘÍSTUPY Z HLEDISKA PSYCHOLOGIE – „ŠKOLY“

× **Kognitivní škola**

- + zaměřuje se na procesy myšlení, které se na našem učení podílejí

× **Behaviorální škola**

- + sleduje, jak je učení ovlivňováno chováním učitele a vnějšími faktory (prostředí)

× **Humanistická škola**

- + vzdělávání je prostředkem k uspokojování citových a vývojových potřeb žáka

PEDAGOGICKÉ „ŠKOLY“

× Kognitivní škola

- + Žáci si vytvoří vlastní smysl učiva
- + cílem učení je **porozumění** = nové učení má stavět na předchozím
 - × dítě se neučí z paměti učitelovu pojmu, ale **staví si svůj vlastní pojem**
- + **learning by doing**
- + **kognitivní teorie = označení**
KONSTRUKTIVISMUS
 - × konstruování vědomostí vytvářením hypotéz

BLOOMOVA TAXONOMIE

- ✘ Učení rozloženo do škály úkolů / dovedností = taxonomie
- ✘ Učení je naplněné = žák zvládl veškeré dovednosti taxonomie

BLOOMOVA RŮŽE

ZÁSADY UČENÍ PODLE KOGNITIVNÍ ŠKOLY

- ✘ Učitelé musejí stanovit zadání vyššího řádu
 - + (jiný přístup vede k povrchnímu učení)
- ✘ Dovednosti vyššího mohou být naučeny
 - + aplikace postupů
- ✘ Je třeba určit pořadí jednotlivých zadání
 - + viz **Komenského** pedagogické postupy

ZÁSADY KONSTRUKTIVNÍ ŠKOLY

- × Problémová koncepce výuky
 - + propojení učení školního s učením celoživotním
- × Rozvíjející vyučování
 - + Založené na **učení o zóně nejbližšího vývoje**
= učení má předbíhat kognitivní vývoj dítěte
(Pecina, Zormanová, 2009)

BEHAVIORÁLNÍ ŠKOLA

- × Odměna (posílení)
 - + cílem žádoucí chování (žáků)
- × Motivace
- × Učení:
 - + postupuje krok za krokem
 - + ne v jediném okamžiku
 - + posilováno opakovanými úspěchy
- × Opakování, shrnutí, nové staví na osvojeném

HUMANISTICKÁ ŠKOLA

× Učení a **EMOCE**

pozitivní

negativní

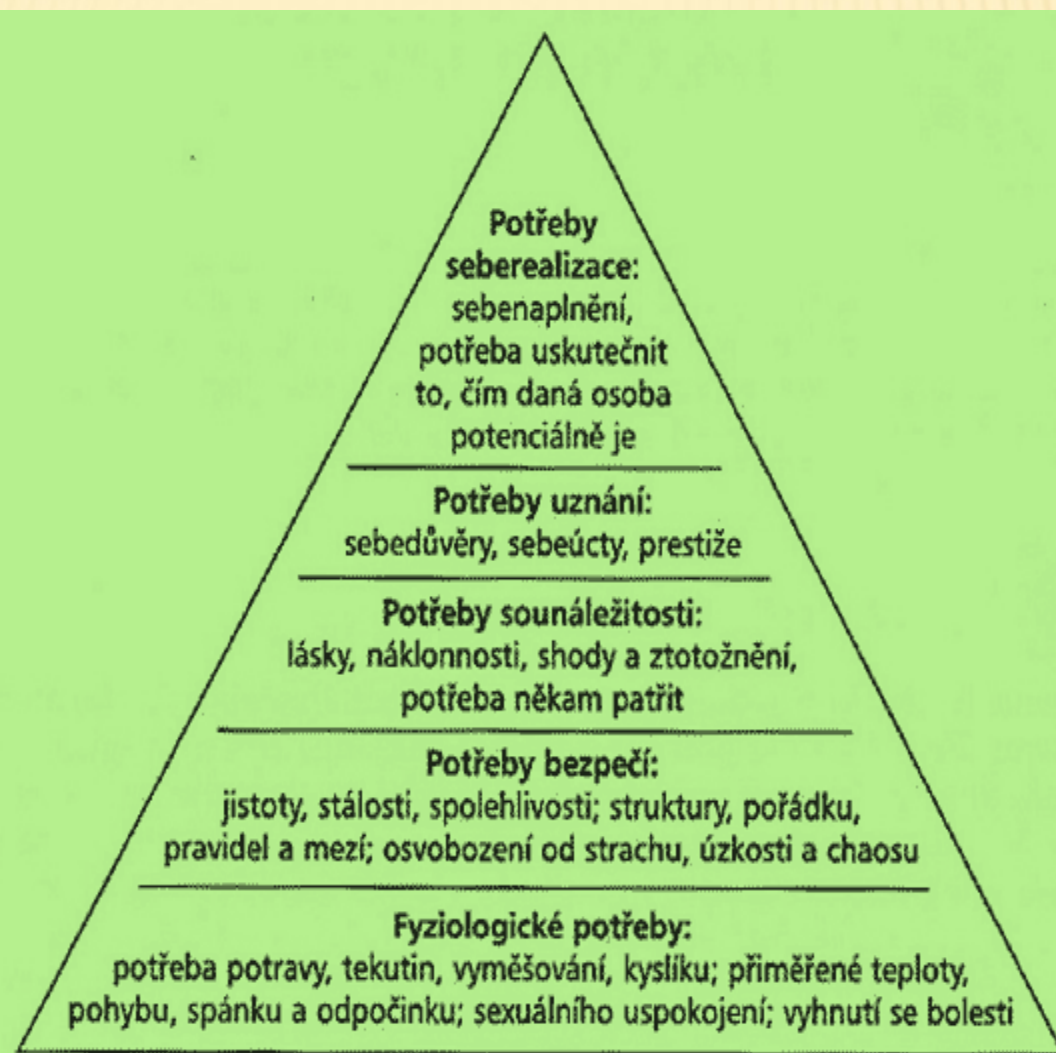
Nejvyšší hodnoty učení = emoční faktory, osobní
růst, rozvoj

**Školy všech stupňů – uspokojování potřeby
JEDINCE**

HUMANISTICKÁ ŠKOLA

- ✘ Žáci – mají řídit sami sebe
přejímají zodpovědnost za své učení
sebeocenení - klíčová dovednost –
PROČ?
(spíše než hodnocení učitele)
- ✘ Učitel – pomocník při výběru
- ✘ tradiční školy versus alternativní školy

- ✘ ANDRAGOGIKA

Hierarchie potřeb podle A. Maslowa

ALTERNATIVNÍ ŠKOLY

- × **Minulost** - významně stimulovány klasickými teoriemi reformní pedagogiky
- × **Současnost** - četné dílčí inovace vznikající plánovitě, mnohdy i spontánně, v nejrůznějších složkách školní edukace.

OTÁZKA:

**Proč a jak se školství a vzdělávání
mění**

ZMĚNY V OBSAHU VZDĚLÁVÁNÍ

- ✘ Některá témata dnes NE, v minulosti ANO
- ✘ Změnil se repertoár předmětů i jejich náplň
- ✘ Zůstalo kritizované členění na jednotlivé vyučovací předměty - neexistuje funkční náhrada
- ✘ Pouze modifikace předmětové struktury (integrované či syntetické předměty)
 - + Např. základy společenských věd – jinak izolované obory dohromady
- ✘ Počet vyučovacích hodin se téměř neliší od stavu před 30 lety (gymnázium dříve 244, dnes 246 hodin v souhrnu v RVP)

ZMĚNY VE STRUKTUŘE VZDĚLÁVACÍCH SYSTÉMŮ

Nejsou příliš změny, stále členění na stupně (předšk., zákl., střed., vyšší, vysokoškolské – ISCED).

Významné proměny uvnitř jednotlivých stupňů školy:

- délka jednotlivých stupňů,
- nové druhy škol (př. VOŠ)
- nové formy vzdělávání (př. distanční) aj.

ZMĚNY VYVOLANÉ VLIVEM TRŽNÍ EKONOMIKY A PRIVATIZACÍ VZDĚLÁVÁNÍ

- ✘ **Autonomie:** chrání před samovolným zasahováním x nezbytnost stát. řízení školství – zachování kvality a rovnosti vzdělávacích příležitostí
- ✘ **Tržní princip:** Vzdělání je statek, jeho hodnota je určena velikostí jeho užitku
- ✘ **Milton Friedman:** *školství = nákup a prodej vzdělávacích služeb => maximální privatizace školství (= jedna z forem alternativnosti)*

ZMĚNY SPOLEČENSKÉ A PEDAGOGICKÉ POVAHY

- ✘ nespokojenost rodičů, učitelů, politiků, dětí
- ✘ přesvědčení, že je možné a žádoucí vzděl. zlepšovat
- ✘ samostatná vědecká disciplína „school improvement“ = zdokonalování školství (časopis „School Effectiveness and School Improvement) – složky disciplíny:
 - + výzkum kvality a efektivnosti škol
 - + teorie školských reforem a inovací
 - + pedagogická prognostika
 - + vzdělávací politika

CO JSOU ALTERNATIVNÍ ŠKOLY A PEDAGOGICKÉ INOVACE

- ✘ Pojem nejednoznačně vymezený
 - + Alternative schooling – odlišné od státního či tradičního, obvykle radikální koncepce (př. odmítnutí formálního kurikula a metod)
 - + Woerterbuch Paedagogik

TŘI ROVINY VÝZNAMU ALTERNATIVNÍCH ŠKOL

1. Školskopolitický => zřizovatel – státní (MŠMT, jiné ministerstvo, obec, kraj) X nestátní

- (soukromé, církev)
- public school – veřejně spravované, orgány státní správy
- private – soukromé
- non-governmental – nevládní, nestátní
- **Alternativní školy** = všechny druhy škol, které fungují mimo sektor veřejných škol, ale souběžně s nimi

2. Ekonomický aspekt => způsoby financování : soukromé (zčásti stát, školné) X státní (bezplatné, financ. z veřejných peněz)

- **Alternativní škola** = za poplatky speciální služby více než běžný vzdělávací program

3. Pedagogický a didaktický aspekt => nejvíce relevantní, zvláštní, netradiční, inovativní, experimentální formy, obsahy či metody vzdělávání

ALTERNATIVNÍ - ŠKOLA - INOVATIVNÍ

= všechny druhy škol bez ohledu na zřizovatele (církv., soukr. i veřejné), **které se odlišují od hlavního proudu standardních, běžných, převažujících škol daného vzdělávacího systému**

Odlišnosti:

- ✘ organizace výuky a školního života,
- ✘ kurikulum (obsah, cíle),
- ✘ prostředí (architektura, jiná komunikace)
- ✘ hodnocení (slovní),
- ✘ vztah škola – rodiče – obec – aj.

= škola, která se účelově a na základě vlastního usilování mění tím, že realizuje určité inovace

- ✘ snaží se o vnitřní proměnu většinou, **v rámci běžné školy**
 - + důraz na osob. a soc. rozvoj,
 - + konstruktivistické zprostředkování učiva,
 - + propojování poznatků, kooperaci,
 - + otevřenou partnerskou komunikaci,
 - + spolupracuje s rodinou a komunitou.

VZNIK A VÝVOJ ALTERNATIVNÍCH ŠKOL

× vliv reformní pedagogiky

- + rozvíjela se od poč. 20. st., zejména ve 20.-30. letech (J. Dewey, Montessori, Petersen, Freinet, Steiner, Parkhurstová aj.)
- + české prostředí: reformní pedagogika rozvíjena mezi 2 svět. válkami, pak odmítána a kritizována v období socialismu
- + nadregionální charakter hnutí

VZNIK A VÝVOJ ALTERNATIVNÍCH ŠKOL

Příčiny vzniku alternativních škol

- × tradiční škola vychovává poslušného občana
- × kritika formalistického způsobu vyučování
- × ve vzdělávání kladen důraz na intelekt = velké vědomosti, znalosti, které není možné v životě uplatnit
- × obsah vzdělávání pro všechny stejný, nebere se v úvahu individualita
- × vzdělávací metody převážně verbální = těžištěm učitel, který předává a dítě pouze přijímá
- × převládal frontální způsob práce
- × potřeba vylepšovat
- × reakce na informační explozi, přesycení učiva => exemplární vyučování

ŠKOLA ŽIVOTEM PRO ŽIVOT (L'ÉCOLE POUR LA VIE PAR LA VIE)

Ovide Decroly (1871-1932)

× 1907 v Bruselu

- × Škola reformní, orientující se na pracovní výchovu, zájmy dítěte
- × Reakce na kritiku tehdejší školy (činnost ve škole nemá žádnou souvislost s mimoškolní skutečností, neodpovídá zájmům dítěte, nebere ohled na vývoj myšlení, zvýhodňuje verbální předměty)

JENSKÝ PLÁN

Peter Petersen: 1926

- ✘ zásady „nové výchovy“ v rámci neoevropského kulturního hnutí
- ✘ kritika tradiční školy:
 - + dělení vyuč. do hl. a vedl. předmětů,
 - + intelektualismus,
 - + zkoušení,
 - + způsob rozdávání vysvědčení,
 - + operování se strachem,
 - + omezování pohybu,
 - + rozděl. času výuky do stejných úseků (vyučovací hodiny)

KONCEPCE TZV. ČINNÉ ŠKOLY

Adolph Ferriér (1879-1960)

- ✗ jeden ze zakladatelů Společnosti pro novou výchovu (1921)
- ✗ jeho kniha *L'école active* - základ koncepce činné školy (u nás např. Příhoda)
- ✗ Mezinár. Liga pro novou výchovu
- ✗ => zásady :
 - + vžít se do osobnosti dítěte, aby bylo možné dítě rozvinout podle jeho zájmů
 - + škola samosprávnou obcí (děti + učitelé)

VZNIK ALTERNATIVNÍCH ŠKOL - TYPY

1/ samostatné typy alternativních škol (waldorfská) - rozšířily se z jedné země po světě

2/ alternativní formy vzdělávání uvnitř systému státních škol (public school – USA, GB) – v USA v 80. letech 20. st. bylo přes 10 tis. alter. forem v rámci stát. škol (např. svobodné / otevřené školy (free schools, open schools) – např. škola bez ročníků (nongraded school).

České prostředí:

ČSR ve 20. a 30. letech 20. st. - jedna z nejprogresivnějších zemí pro alternativní školství:

- ✘ vysoká úroveň tehdejší reformní pedagogiky (Václav Příhoda – pobyty v USA)
- ✘ vytvoření alternativní školy pro DVU „Škola vysokých studií“ pedagogických (1921)
- ✘ v Brně vycházely *Čas*, *Nové školy* (alter. ped).
- ✘ **LITERATURA:** Rýdl (1998), Cach (1966) –zhodnocení alternativního hnutí u nás

VLASTNOSTI A FUNKCE ALTERNATIVNÍCH ŠKOL

Klassen Skiera, Waetcher (1990) – 5 základních rysů **alternativních škol**:

- × 1) **pedocentrismus**
 - + změna pohledu na dítě - přijímat dítě takového jaké je, nikoliv takového jakého ho chceme mít
 - + právo dítěte na přirozenou výchovu a prožití svého dětství
 - + výchova má respektovat přirozený vývoj dítěte
- × 2) **aktivní škola** - dítě se aktivně účastní výchovně vzdělávacího procesu
- × 3) **komplexní výchova** - obsah výchovně vzdělávací činnosti přizpůsobuje individuálním potřebám jednotlivých dětí, je respektováno jejich tempo a dispozice frontální způsob práce nahradí individuálním a skupinovým dítě stává rovnocenným partnerem pedagoga – vztah přátelský na základě vzájemné úcty
- × 4) **škola = společenství** (formy a postupy utvářeny společně se žáky a rodiči),
- × 5) **učení „ze života pro život“** = par la vie - pour la vie
=> Cíl = zapojení žáků do světa práce, úsilí o rozšíření edukačního prostředí nad rámec třídy.

ALTERNATIVNÍ ŠKOLY (JŮVA ML.)

Společné rysy:

× důraz na :

- + žákovu i učitelovu svobodu
- + rozvoj samostatnosti
- + rozvoj tvořivosti
- + využití netradičních a nestereotypních forem a metod vyučování

FUNKCE ALTERNATIVNÍCH ŠKOL

Jan Průcha právě funkci zdůrazňuje (k jakým účelům vznikají a jak pracují)

Funkce alternativních škol:

1. **kompensační**: nahrazují určité nedostatky standardního školství, uspokojují potřeby, které nemohou uspokojit státní školy, signalizují mezery a nedostatečnosti ve vzdělávání státem
2. **diverzifikační** : zajišťují nezbytnou pluralitu vzdělávání X paradox = některé typy alt. škol tíhnou ke standardnosti/jednotnosti (př. některé církevní a reformní školy) – jednotně působit na populaci (společné formy a obsahy),
3. **inovační – nejdůležitější**: realizuje inovace a experimentování, inovace v obsahu (předměty, učivo v standart. předmětech, způsoby prezentace), v organizaci procesu (komunikace, metody, klima)

TYPY ALTERNATIVNÍCH ŠKOL

Obecně:

× **3 hlavní skupiny:**

+ klasické reformní

+ církevní

+ moderní

WALDORFSKÁ ŠKOLA

Zakladatel: Rudolf Steiner (1861-1925)

- ✘ Klasická reformní
- ✘ **První výuka ve Waldorfu 1919, první škola ve Stuttgartu 1920**
 - + přes 100 v Německu, přes 50 v Holandsku, přes 20 ve Švýcarsku, téměř ve všech zemích záp. Evropy + USA, Kanada, Austrálie
- ✘ Alternativní, nestátní, svobodná škola („freie Schule“), soukromý zřizovatel, školné + část přispívá stát
- ✘ v ČR od r. 1996 schválené MŠMT jako experimentálně ověřující, u nás asi nejznámější typ

WALDORFSKÁ ŠKOLA

antroposofická pedagogika (filosoficko – ped. koncepce),

- ✘ výchova má poskytnout maximum svobody k rozvoji individuálních schopností a sil, jimiž by člověk přispěl k vytvoření nové společnosti,
- ✘ tvůrčí a pracovní vyučovací metody,
- ✘ důraz na estetickovýchovné předměty, prac. výchovu, jazyky,
- ✘ náboženská výchova v duchu křesťanské morálky,
- ✘ **Edukace: EPOCHY – vyučovací bloky,**
- ✘ neexistují pevné osnovy – obsah určuje učitel se žáky (svoboda učitele),
- ✘ hodnotí se charakteristikami žáků s doporučením pro další rozvoj,
- ✘ pozitivní atmosféra školy – silný výchovný činitel,
- ✘ osobnost učitele – silný výchovný činitel,
- ✘ „netradiční“ řízení = učitelský sbor ve spolupráci s rodiči a učiteli a přáteli waldorfského hnutí v daném místě.

MONTESSORIOVSKÁ ŠKOLA

Marie Montessori (1870-1952) – původně se věnovala mentálně postiženým dětem

Montessori pedagogika: „Řekni mi a já zapomenu, ukaž mi a já si zapamatuji, nech mne to dělat a já pochopím.“

- ✘ **1907 Casa di bambini v Římě (od 3-7 let) = vzorové předškolní zařízení,**
- ✘ **od r. 1913 mezinárodní kurzy pro vychovatele,**
- ✘ **Mezinárodní asociace Montessori (sídlo v Holandsku, přes 30 organizací v ní sdružených)**

MONTESSORIOVSKÁ ŠKOLA

- ✘ svobodný, spontánní rozvoj tvůrčích schopností dítěte (**NE** přizpůsobení se světu dospělých),
- ✘ **vhodné prostředí** rozhodujícím činitelem (prostředí dospělého je nepřiměřené),
- ✘ adaptace věcí a vhodný didaktický materiál (navazuje na Rousseaua),
- ✘ fenomén Montessori = dítě má velkou schopnost soustředit se, pokud ho činnost dost upoutá,
- ✘ **individualizace činnosti (volba, tempo)**,
- ✘ úloha učitele = připravit vhodné podmínky, nezasahovat do činnosti, pozorovat a vyhledávat pak účinnější konstelaci podmínek.

MONTESSORI ŠKOLNÍ POMŮCKY

Zlomkové věže

Odčítací proužková tabule

Tabulka pro násobení

Tabulka pro dělení

Botanická komoda s listy

Karty - tvary listů

Proces růstu

Malé gramatické symboly s krabičkou

Pokročilé gramatické symboly s krabičkou

Větný rozb 2.krabička

FREINETOVSKÁ ŠKOLA

(FREINETOVA „MODERNÍ ŠKOLA“)

Celestin Freinet (1896-1966),

- × myšlenka tzv. pracovní školy
- × pracovní aktivita – práce má uspokojovat zákl. potřeby (potřebu vyjádření, komunikace, tvořit), prostředek k oživení a aktivizování žáků,
- × svobodná výchova = žák si může zvolit práci, dělat ji vlastními postupy a tempem,
- × kázeň vyplyne z pracovního režimu (NE nátlak),
- × radostná a tvůrčí atmosféra, uspokojení z práce,
- × individualizace činnosti X vést ke kooperaci, školní společenství,
- × **tzv. pracovní koutky**
- × didaktické prostředky (školní tiskárna, svobodný text, kniha života dané školy, školní korespondence, časopis)
- × ankety, konference, umělec. aktivity, sběratelské činnosti, řemeslnické a tech. kroužky, exkurze,
- × školní kartotéka, pracovní knihovna, školní slovník, časopis, audiovizuální technika (NE učebnice!),
- × třída uspořádána podle potřeb určité činnosti.

JENSKÁ ŠKOLA

Peter Petersen (1884-1952), univerzita v Jeně (Německo), tzv. jenský plán

- × Karl Lamprecht (metoda kulturních dějin – dějiny jako neustálý rozvoj kultury, duch každé epochy),
- × **princip jeho pedagogiky - vom Kinde aus** (vycházet od dítěte)
- × školní pospolitost – jádrem je přirozená, **dobrovolná skupina žáků, věkově smíšená**,
- × **týdenní plán učiva** pro každou skupinu (10 let školy => 4 věkové skupiny),
- × výuka v kurzech (NE vyuč. hodiny) – povinné či nepovinné,
- × hodnocení formou charakteristiky, ne vysvědčení v tradiční formě
- × vyvážené střídání pedagog. situací (rozhovor, hra, práce, slavnost)
- × „školní obytný pokoj“, tj. místnost, na jejímž vytváření se podílejí děti
- × **role učitele:**
 - + podněcovat a organizovat činnosti, vytvářet vhodné podmínky, nesmí vlastní aktivitou tlumit aktivitu žáků,
 - + pedagogický optimista, má rád děti, humanistická a tvůrčí osobnost = základ úspěšného výchovného působení.

DALTONSKÁ ŠKOLA (DALTONSKÝ UČEBNÍ PLÁN)

Zavedený 1920 v Daltonu (USA),

- ✘ Helena Parkhurstová (1897-1957),
- ✘ zvýšený důraz na aktivnost vedl k rozvinutí **metod samostatného učení žáků** – vhodné pomůcky (NE tradiční výuka učitelem),
- ✘ zrušeno rozdělení do tříd podle věku,
- ✘ odborné pracovny a laboratoře pro jednotlivé předměty (pomůcky, knihovna),
- ✘ celoroční látka rozdělena na měsíční úkoly – plněno podle individuálního programu a tempa.
- ✘ **Nedostatky:**
 - + jednostranně knižní studium,
 - + přílišný individualismus,
 - + malý kontakt s živými pedagogickými podněty

CÍRKEVNÍ (KONFESIJNÍ) ŠKOLY

Alternativnost české církevní školy je dána:

- ✘ 1/ kurikulem (náboženství, latina, cizí jazyky se učí dříve a více než v běžné škole),
- ✘ 2/ principy křesťanství, kultur. tradice, křest. etika,
- ✘ 3/ připravují pro profese, které nepokrývají standardní školy (charitativní, zdravotní a nábož. činnost, restaurátorství, pečovatelství, sbormistři, administrátor v církevních úřadech)
- ✘ zatím žádná relevantní srovnání kvality státních a církevních škol, klima (Linková)

MODERNÍ ALTERNATIVNÍ ŠKOLY

- ✘ Všechny současné typy alternativních škol, které nejsou přímo odvozovány od koncepcí reformní pedagogiky (klasické reformní školy) a nejsou zřizovány církvemi nebo nábož. společenstvími (církevní školy)
- ✘ Vznikají často zezdola, ze snah rodičů a učitelů: zakládány již v 70. letech 20. st. (odezva na dění v 60. letech)
- ✘ Přejímají jednotlivé prvky z klasické reformní pedagogiky, často ji uplatňují radikálněji (zapojení rodičů do mimošk. vých., „nehonit se“ za výsledky, nekonkurenční napětí, využívání mimošk. prostředí pro vzděl. účely, flexibilní seskupování dětí při výuce, omezení frontální výuky, integrace předmětů, projektová výuka)

MODERNÍ ALTERNATIVNÍ ŠKOLY V ČR

- × Angažované učení
- × Škola hrou
- × Integrované učení
- × Zdravá škola
- × Projektové vyučování
- × Otevřené vyučování
- × Dramatická výchova
- × Laboratorní učení
- × ...

+ Ideovým základem je vždy nějaká koncepce, ta je implementována (např. věkově smíšené třídy)

Viz publikace Měníme vyučování 1994, Jak měnit a rozvíjet vlastní školu 1994, Svobodová, Jůva 1996

KVALITA A EFEKTIVNOST ALTERNATIVNÍCH / INOVATIVNÍCH ŠKOL

- ✘ **Celkové zanedbání analýz** v českém pedagogickém výzkumu z let dřívějších (velmi málo výzkumů srovnání kvality alternativních, soukromých a státních škol).
- ✘ **Předsudky** o lepší kvalitě, efektivnosti, progresivnosti alter. škol nejsou opřeny o výzkumné výsledky z měření kvality a efektivnosti škol.
- ✘ Otázkou je, **co měřit jako indikátory kvality a efektivnosti fungování škol?**
 - + OECD: hodnocení kvality ANO, ale na druhou stranu není jasné, které z mnoha ukazatelů brát jako relevantní (nejvýznamnější).

ZNAKY KVALITNÍ ŠKOLY

Spilková V. (2001):

- ✘ 1/ jasná filozofie školy
- ✘ 2/ kvalitní systém řízení (participační styl řízení, otevřenost všem rodičům)
- ✘ 3/ kvalitní učitelský sbor (angažovanost, vstřícnost k dětem, ...)
- ✘ 4/ progresivní didaktické koncepce (pozitivní klima, konstruktivistické, konektivistické pojetí výuky)
- ✘ 5/ + Průcha dodává: **vzdělávací výsledky = nejčastější indikátor kvality**

ZDROJE

- ✘ PETTY, Geoff. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.
- ✘ PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012, 191 s. ISBN 978-807-1789-994.
- ✘ PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, c2009, 271 s. ISBN 978-807-3675-677.
- ✘ <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/>
- ✘ <http://waldorfped.webx.cz/>
- ✘ <http://www.domaciskola.cz/>
- ✘ <http://www.montessoricr.cz/principy-montessori-pedagogiky/>